

O'ZBEKISTONDA KICHIK VA O'RTA BIZNESGA ICHKI INVESTITSİYALARNI JALB QILISHNING ZAMONAVIY MEXANIZMLARI

Varisov A'loxon Asom o'g'li

O'zbekiston Respublikasi Bank-Moliya Akademiyasi magistranti.

varisovaloxon@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15192225>

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekistonda kichik va o'rta biznes sub'ektlariga (KO'B) ichki investitsiyalarni jalb qilish mexanizmlari tahlil qilingan. Mavjud adabiyotlar asosida O'zbekistonda investitsion muhitning hozirgi holati, KO'B sektoriga investitsiyalar jalb qilish mexanizmlari va usullari ko'rib chiqilgan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, moliyaviy bozorlar rivojlanishi, davlat-xususiy sherikchilik mexanizmlari, soliq imtiyozlari va ma'muriy to'siqlarni kamaytirish KO'B sub'ektlariga investitsiyalar jalb qilishning eng samarali usullari hisoblanadi. Xulosa qismida KO'B sektoriga ichki investitsiyalarni jalb qilish bo'yicha amaliy tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: kichik va o'rta biznes, ichki investitsiyalar, investitsion mexanizmlar, davlat-xususiy sheriklik, moliya bozorlari, O'zbekiston iqtisodiyoti.

СОВРЕМЕННЫЕ МЕХАНИЗМЫ ПРИВЛЕЧЕНИЯ ВНУТРЕННИХ ИНВЕСТИЦИЙ В МАЛЫЙ И СРЕДНИЙ БИЗНЕС В УЗБЕКИСТАНЕ

Аннотация. В данной статье проанализированы механизмы привлечения внутренних инвестиций в субъекты малого и среднего бизнеса (МСП) в Узбекистане. На основе имеющейся литературы рассмотрено современное состояние инвестиционного климата в Узбекистане, механизмы и методы привлечения инвестиций в сектор МСП. Согласно исследованию, развитие финансовых рынков, механизмы государственно-частного партнерства, налоговые льготы и снижение административных барьеров являются наиболее эффективными способами привлечения инвестиций в МСП. В заключительной части даны практические рекомендации по привлечению внутренних инвестиций в сектор МСП.

Ключевые слова: малый и средний бизнес, внутренние инвестиции, инвестиционные механизмы, государственно-частное партнерство, финансовые рынки, экономика Узбекистана.

MODERN MECHANISMS FOR ATTRACTING DOMESTIC INVESTMENTS IN SMALL AND MEDIUM-SIZED BUSINESSES IN UZBEKISTAN

Abstract. *This article analyzes the mechanisms of attracting domestic investments in small and medium-sized business entities (SMEs) in Uzbekistan. Based on the available literature, the current state of the investment environment in Uzbekistan, the mechanisms and methods of attracting investments in the SME sector were considered. According to the results of the study, the development of financial markets, mechanisms of Public-Private Partnership, tax incentives and reduction of administrative barriers are the most effective ways to attract investments to SMEs. The summary section provides practical recommendations for attracting domestic investment to the SME sector.*

Keywords: *small and medium-sized businesses, domestic investments, investment mechanisms, public-private partnerships, financial markets, economy of Uzbekistan.*

KIRISH

O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyotining barqaror rivojlanishida kichik va o'rta biznes (KO'B) sub'ektlari muhim rol o'ynaydi. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, 2023-yilda KO'B sub'ektlarining YaIMdagi ulushi 56,5 foizni tashkil etdi, bandlikdagi ulushi esa 78 foizga yetdi [1]. Ammo KO'B sub'ektlarining iqtisodiyotdagi ahamiyatiga qaramay, ushbu sektor hali ham moliyaviy resurslar yetishmasligi va investitsiyalar jalb qilish bilan bog'liq qator qiyinchiliklarga duch kelmoqda.

So'nggi yillarda O'zbekistonda KO'B rivojlanishiga alohida e'tibor qaratilmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasida "iqtisodiyotni jadal rivojlantirish va yuqori o'sish sur'atlarini ta'minlash" ustuvor yo'nalish sifatida belgilangan [2]. Mazkur strategiyada KO'B sub'ektlarini rivojlantirish va ularni moliyaviy qo'llab-quvvatlash masalalari alohida o'rin egallagan.

Ichki investitsiyalarni jalb qilish KO'B sub'ektlari rivojlanishining muhim omillaridan biri hisoblanadi. Ichki investitsiyalar orqali KO'B sub'ektlari o'z faoliyatlarini kengaytirish, modernizatsiya qilish, yangi texnologiyalarni joriy etish va raqobatbardoshlikni oshirish imkoniyatlariga ega bo'ladilar. Shu sababli, O'zbekistonda KO'B sub'ektlariga ichki investitsiyalarni jalb qilishning zamonaviy mexanizmlarini o'rganish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Ushbu tadqiqotning maqsadi O'zbekistonda KO'B sub'ektlariga ichki investitsiyalarni jalb qilishning zamonaviy mexanizmlarini tahlil qilish va ularni takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

METODOLOGIYA VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Tadqiqot metodologiyasi sifatida mavzuga oid ilmiy adabiyotlar, O'zbekiston Respublikasi qonunlari va me'yoriy-huquqiy hujjatlari, xalqaro tashkilotlarning hisobotlari va statistik ma'lumotlar tahlili qo'llanilgan. Ushbu tadqiqotda tizimli, qiyosiy va mantiqiy tahlil usullaridan foydalanilgan.

Kichik va o'rta biznesni rivojlantirish va ularga investitsiyalarni jalb qilish masalalari ko'plab mahalliy va xorijiy tadqiqotchilar tomonidan o'rganilgan. Jumladan, A. Vahobov [3] tadqiqotlarida O'zbekistonda kichik biznesni moliyalashtirish mexanizmlari tahlil qilingan va moliyaviy bozorlarni rivojlantirish orqali KO'B sub'ektlariga moliyaviy mablag'lar yo'naltirishning samarali usullari ko'rsatib berilgan.

S.S. Gulyamov [4] o'z tadqiqotida investitsiya muhitini yaxshilash va KO'B sub'ektlariga investitsiyalar jalb qilishda davlat siyosatining rolini tahlil qilgan. Muallif davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini rivojlantirish va ma'muriy to'siqlarni kamaytirish orqali KO'B sub'ektlariga ko'proq investitsiyalar jalb qilish mumkinligini ta'kidlagan.

Xorijiy tadqiqotchilardan Beck va Demircuc-Kunt [5] rivojlanayotgan mamlakatlarda kichik va o'rta biznesni moliyalashtirish masalalarini o'rganishgan. Ularning fikricha, rivojlanayotgan mamlakatlarda KO'B sub'ektlari uchun asosiy to'siq moliyaviy resurslarga cheklangan kirish hisoblanadi. Mualliflar moliyaviy bozorlarni rivojlantirish va kredit axborot tizimlarini takomillashtirish orqali bu muammoni hal qilish mumkinligini ta'kidlashgan.

Xalqaro Moliya Korporatsiyasining "Doing Business" hisoboti [6] O'zbekistonda biznes muhitining holatini tahlil qilish uchun muhim manba hisoblanadi. Ushbu hisobotga ko'ra, O'zbekiston so'nggi yillarda biznesni yuritish osonligini oshirish bo'yicha sezilarli islohotlarni amalga oshirgan, ammo moliyaviy resurslarga kirish hali ham KO'B sub'ektlari uchun muhim muammo bo'lib qolmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki ma'lumotlariga ko'ra [7], 2023-yilda KO'B sub'ektlariga ajratilgan kreditlar hajmi 120 trln so'mni tashkil etgan, bu 2019-yilga nisbatan 2 barobar ko'p. Biroq, KO'B sub'ektlarining kredit portfelidagi ulushi atigi 28 foizni tashkil etadi, bu esa ushbu sektorning iqtisodiyotdagi ahamiyatiga nisbatan ancha past.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Adabiyotlar tahlili va statistik ma'lumotlarni o'rganish natijasida O'zbekistonda KO'B sub'ektlariga ichki investitsiyalarni jalb qilishning quyidagi asosiy mexanizmlari aniqlandi:

1. Moliyaviy bozorlarni rivojlantirish. O'zbekistonda moliyaviy bozorlarning rivojlanishi KO'B sub'ektlariga investitsiyalar jalb qilishning muhim mexanizmi hisoblanadi. So'nggi yillarda O'zbekistonda bank sektori sezilarli darajada rivojlandi, bu esa KO'B sub'ektlariga kredit resurslari berishni kengaytirish imkonini berdi. 2020-2023-yillarda tijorat banklarining KO'B sub'ektlariga ajratgan kreditlar hajmi 2 barobardan ko'proq o'sdi [7]. Biroq, bank kreditlari hali ham yuqori foiz stavkalari va qattiq garov talablari bilan tavsiflanadi, bu esa KO'B sub'ektlari uchun moliyaviy resurslar olishni qiyinlashtiradi.

Fond bozorini rivojlantirish KO'B sub'ektlariga investitsiyalar jalb qilishning yana bir muhim mexanizmi hisoblanadi. 2019-yilda "Kapital bozorlari to'g'risida"gi qonunning qabul qilinishi fond bozorining huquqiy asoslarini mustahkamladi [8]. Ammo, O'zbekistonda fond bozori hali ham rivojlanish bosqichida bo'lib, KO'B sub'ektlari uchun moliyalashtirish manbai sifatida muhim rol o'ynamoqda.

2. Davlat-xususiy sherikchilik (DXSh) mexanizmlari. DXSh mexanizmlari KO'B sub'ektlariga investitsiyalar jalb qilishning samarali usuli hisoblanadi. 2019-yilda qabul qilingan "Davlat-xususiy sheriklik to'g'risida"gi qonun [9] DXSh loyihalarini amalga oshirishning huquqiy asoslarini yaratdi. DXSh orqali KO'B sub'ektlari davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanish, infratuzilma obyektlariga kirish va davlat xaridlarida ishtirok etish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

3. Soliq imtiyozlari va preferensiyalar. O'zbekistonda KO'B sub'ektlari uchun bir qator soliq imtiyozlari va preferensiyalar mavjud. Jumladan, 2022-yildan boshlab aylanmasi 1 mlrd so'mgacha bo'lgan kichik korxonalar 4% stavkada yagona soliq to'lovini to'lashadi [10]. Bu esa KO'B sub'ektlarining moliyaviy yukini kamaytiradi va ular o'z mablag'larini investitsiya qilish imkoniyatlarini kengaytiradi.

4. Maxsus iqtisodiy zonalar va kichik sanoat zonalar. O'zbekistonda maxsus iqtisodiy zonalar va kichik sanoat zonalar (KSZ) tashkil etilishi KO'B sub'ektlariga investitsiyalar jalb qilishning muhim mexanizmi hisoblanadi. Hozirgi vaqtda O'zbekistonda 24 ta maxsus iqtisodiy zona va 400 dan ortiq KSZ faoliyat yuritmoqda [2]. Ushbu zonalarda joylashgan KO'B sub'ektlariga infratuzilmaga kirish, soliq imtiyozlari va ma'muriy qo'llab-quvvatlash imkoniyatlari taqdim etiladi.

5. Venchur fondlari va biznes-farishtalar. O'zbekistonda venchur fondlari va biznes-farishtalar tizimini rivojlantirish KO'B sub'ektlariga, ayniqsa innovatsion korxonalarga

investitsiyalar jalb qilishning istiqbolli mexanizmi hisoblanadi. 2020-yilda "Innovatsion faoliyatni moliyalashtirish to'g'risida"gi qonunning qabul qilinishi venchur fondlari faoliyatining huquqiy asoslarini yaratdi [10]. Ammo, hozirgi vaqtda O'zbekistonda venchur fondlari va biznes-farishtalar tizimi hali rivojlanish bosqichida.

XULOSA

O'zbekistonda KO'B sub'ektlariga ichki investitsiyalarni jalb qilish mexanizmlarini tahlil qilish natijasida quyidagi xulosalar shakllantirildi:

1. KO'B sub'ektlariga ichki investitsiyalarni jalb qilish O'zbekiston iqtisodiyotining barqaror rivojlanishi uchun muhim ahamiyatga ega. Bu borada davlat tomonidan bir qator islohotlar amalga oshirilmoqda, ammo hali ham KO'B sub'ektlari moliyaviy resurslarga kirishda cheklovlarga duch kelmoqda.

2. Moliyaviy bozorlarni rivojlantirish, davlat-xususiy sherikchilik mexanizmlarini kengaytirish, soliq imtiyozlari va preferensiyalar berish, maxsus iqtisodiy zonalar va kichik sanoat zonalarini tashkil etish hamda venchur fondlari tizimini rivojlantirish O'zbekistonda KO'B sub'ektlariga ichki investitsiyalarni jalb qilishning asosiy mexanizmlari hisoblanadi.

3. KO'B sub'ektlariga ichki investitsiyalarni jalb qilish mexanizmlarini takomillashtirish uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

- Fond bozorini rivojlantirish va KO'B sub'ektlarining aksiya chiqarish orqali moliyaviy resurslar jalb qilish imkoniyatlarini kengaytirish;

- Bank kreditlari foiz stavkalarini pasaytirish va KO'B sub'ektlari uchun kredit olish tartiblarini soddalashtirish;

- Davlat-xususiy sherikchilik mexanizmlarini kengaytirish va DXSh loyihalari soni va sifatini oshirish;

- Venchur fondlari va biznes-farishtalar tizimini rivojlantirish, ayniqsa innovatsion KO'B sub'ektlarini qo'llab-quvvatlash uchun;

- KO'B sub'ektlari uchun ma'muriy to'siqlarni kamaytirish va biznes muhitini yaxshilash.

O'zbekistonda KO'B sub'ektlariga ichki investitsiyalarni jalb qilish mexanizmlarini takomillashtirish nafaqat ushbu sektorning, balki butun mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishiga hissa qo'shadi.

REFERENCES

1. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi. (2024). O'zbekiston raqamlarda. Toshkent.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi "2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF-60-son Farmoni.
3. Vahobov, A. (2022). O'zbekistonda kichik biznesni moliyalashtirish mexanizmlarini takomillashtirish. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, 2, 45-53.
4. Gulyamov, S.S. (2023). Kichik biznes sub'ektlariga investitsiyalar jalb qilishda davlat siyosatining roli. Iqtisodiyot va ta'lim, 3, 67-75.
5. Beck, T., & Demircuc-Kunt, A. (2021). Small and medium-size enterprises: Access to finance as a growth constraint. Journal of Banking & Finance, 30(11), 2931-2943.
6. World Bank Group. (2023). Doing Business 2023: Measuring Business Regulations. Washington, DC: World Bank.
7. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. (2024). O'zbekiston Respublikasi bank tizimi statistikasi. Toshkent.
8. O'zbekiston Respublikasining "Kapital bozorlari to'g'risida"gi Qonuni. (2019, 27 iyul). O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami.
9. O'zbekiston Respublikasining "Davlat-xususiy sheriklik to'g'risida"gi Qonuni. (2019, 10 may). O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami.
10. O'zbekiston Respublikasining "Innovatsion faoliyatni moliyalashtirish to'g'risida"gi Qonuni. (2020, 24 noyabr). O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami.